

Muskusratten

Januari 2010 word ik voor de ouderenradio in Pijnacker-Nootdorp geïnterviewd over knaagdieren. Tijdens het gesprek komt de muskusrat ter sprake, een knaagdier dat oorspronkelijk uit Noord-Amerika komt en voor de jacht en pelsdierfokkerij naar Europa is gehaald. In 1946 werden ze voor het eerst in het wild aangetroffen in Nederland en sindsdien hebben ze zich succesvol uitgebreid. Omdat muskusratten nestholtes uitgraven in oevers en taluds van waterkeringen, kunnen ze een bedreiging vormen voor de waterbeheersing, vooral in laag gelegen delen van Nederland. Daarom worden ze intensief bestreden.

Enkele jaren geleden heb ik een kritisch artikel gelezen over de wenselijkheid van muskusrattenbestrijding en daar kon ik me goed in vinden. Bestrijding resulteert in dierenleed en bijvangsten van allerlei andere diersoorten. Geen enkele diersoort neemt ongebreideld toe, dus zou het niet beter zijn om af te wachten tot zich een natuurlijk evenwicht instelt in de populatie muskusratten? En veroorzaken muskusratten wel zoveel schade? Ik hoor nooit over belangrijke dijkdoorbraken veroorzaakt door muskusratten. Als we wat dieper op het onderwerp ingaan, blijkt al snel dat mijn kennis van de praktijk beperkt is en ik neem mij voor mezelf beter te informeren.

Hiervoor heb ik contact opgenomen met Hans Hofstede (hoofd muskusrattenbestrijding Provincie Zuid-Holland). Hij gaf uitgebreid antwoord op mijn vragen, stuurde enkele rapporten toe en bood me de gelegenheid om een keer mee te gaan in het veld met een muskusrattenvanger. Dit resulteerde in een gesprek met Gerrit Schut (leidinggevende Rayon Schie- en Delfland) en enkele uren veldwerk met de muskusrattenvanger Kees van Veelen.

Het veld in met een rattenvanger

Het veldwerk vind plaats in de omgeving van Delft. Kees vertelt dat hij nu 8 jaar muskusrattenvanger is. Met veel enthousiasme vertelt hij over zijn werk, het vele buiten zijn in het veld en het speuren naar sporen. Natuurlijk is het niet altijd mooi weer en kan het steenkoud zijn als je in de winter met een bootje het water op moet om oevers te controleren. Het jachtelement spreekt hem aan, maar uit zijn woorden blijkt duidelijk dat Kees geen meedogenloze moordenaar is. Gerrit had me al verteld dat mensen die er plezier in hebben om dieren te doden, niet geschikt zijn als rattenvanger.

Muskusratten schijnen vaak terug te keren naar een oude verlaten 'bouw', zoals het onderkomen van een muskusrat wordt genoemd. Dieren die door migratie een nieuw gebied intrekken, vestigen zich ook meestal op zo'n plek. Vermoedelijk draagt de oude bouw nog geursporen die ze aantrekt. Dat is voor de muskusrattenvanger belangrijke informatie. Migratie vindt vooral plaats in het voorjaar, per dag kan een muskusrat wel zo'n 15 kilometer afleggen. Kees heeft in de loop van de tijd een redelijk inzicht verkregen via welke routes de muskusratten zich verspreiden in zijn gebied. Door tijdig nieuwe ratten weg te vangen, kun je voorkomen dat ze zich vermeerderen. Hoe minder muskusratten er gevangen moeten worden, hoe beter.

Speuren naar sporen

Langs een dijkje stoppen we. Kees vertelt dat hij in de afgelopen weken enkele muskusratten heeft gevangen op die plek. Hij wijst op een lichte verzakking als gevolg van graverij en hij maakt me attent op andere sporen waar je naar moet kijken om muskusratten op te sporen. Op het wateroppervlak drijven plantenresten. Kees pakt enkele stukjes schuin afgebeten rietwortel, niet veel langer dan een centimeter. Met enige moeite is de afdruk van 2 voortanden te zien. We vinden maar weinig van zulke 'knaspertjes', waaruit blijkt dat het oude knaagsporen zijn. Bij verse knaagsporen zie je meer voedselresten bij elkaar. Kees vertelt dat je soms ook keutels kunt zien drijven. Die lijken op caviakeutels, langwerpig en aan beide einden afgerond. Keutels van bruine ratten zijn aan één kant puntig. In de omgeving van Pijnacker zie ik zo nu en dan wel eens een rat zwemmen, maar dat zijn naar mijn idee altijd bruine ratten. Kees zegt dat je muskusratten overdag maar heel zelden ziet, maar het kan wel, vooral in gebieden waar ze heel talrijk zijn. Als je een rat ziet zwemmen en alleen het kopje is zichtbaar, dan is het vrijwel zeker een bruine rat. Bij muskusratten zie je doorgaans de hele rug en staart boven het wateroppervlak.

Ik vraag waarom bruine ratten niet schadelijk zijn voor de waterhuishouding en muskusratten wel. Dat komt omdat muskusratten veel meer graven dan bruine ratten of woelratten. Voor één bouw verzetten ze soms wel een kubieke meter grond. De grond wordt afgevoerd via de gangen en de onder water gelegen nestopeningen. Soms kun je een nestopening vinden door de waaier van grond die ervoor ligt op de bodem van de sloot. Op de plek waar we nu staan te kijken is het water te troebel om zulke sporen op te merken.

Klemmen en vallen

Kees wijst naar een plek waar enkele klemmen zijn geplaatst voor een nestopening. Met een onopvallend takje is de klem in de grond vastgezet. Zijn werkgebied ligt voor een belangrijk deel in de bebouwde kom en het is niet de bedoeling dat kinderen met hun hand ik een klem komen of deze los in de sloot gooien. Kees trekt een paar klemmen boven water, er zit niets in. Om de klemmen terug te plaatsen stappen we met onze lieslaarzen de sloot in en staan op een ondiepte langs de oever. Kees vertelt dat je met de hand de oever moet aftasten om de nestopening te vinden. Hij heeft daarvoor een paar lange, waterdichte handschoenen bij zich. Ik voel op de aangewezen plek inderdaad een flink gat in de oever. Kees plaatst de klem weer voor de nestopening.

Aan de overkant van de sloot drijft op het water een vlondertje met een grijze, plastic doos er op. Kees vertelt dat het een appelval is. In de doos zitten stukken appel en aan de zijkanten twee openingen waardoor de muskusratten naar binnen kunnen, maar niet naar buiten. Aan de onderkant van de doos zit een opening, die op hetzelfde niveau is als het wateroppervlak. Deze opening leidt naar een verdrinkingsval. Er komen wel eens watervogels in een appelval, vooral meerkoeten, maar die blijven in de doos en vliegen er uit als deze wordt geopend bij een controle. De vallen moeten daarom regelmatig worden gecontroleerd.

In een paar uur tijd krijg ik in de omgeving van Delft nog diverse typen vallen te zien. Eén val bestaat uit een stuk donkergrijze plastic pijp met een klem er in. Muskusratten zijn geneigd in buizen, tunnels en pijpen te kruipen en op dat gedrag is deze val gebaseerd. Op andere plekken zijn duikers afgesloten met gaas, waarin twee openingen zitten, voorzien van

klemmen. Er is de afgelopen jaren veel discussie geweest over de humaniteit van de vangmethoden. Kees vertelt dat er tegenwoordig zo veel mogelijk wordt gewerkt met klemmen, die het dier direct doden. Pootklemmen worden helemaal niet meer gebruikt. Er worden nog wel verdrinkingsvallen gebruikt, hoewel men vindt dat in een dergelijke val de doodstrijd te lang duurt. Een muskusrat kan namelijk zo'n 5 minuten onder water blijven. Op sommige plekken worden vallen gebruikt waarin een dier levend wordt gevangen, vooral als men beverratten wil vangen in gebieden waar bevers voorkomen. Een levend gevangen dier werd vroeger met een nekslag gedood, maar nu moet dat om ethische redenen met een luchtdrukpistool gebeuren.

Bijvangst

Tijdens het controleren van de vallen vinden we een dikke snoek in een klem, die is geplaatst in een hekwerk van gaas dat een duiker afsluit. Kees meet de lengte van de snoek (70 centimeter) en noteert de bijvangst in een notitieboekje. Hij legt de snoek in de kant van de sloot om hem later op te halen. Kees vertelt dat snoeken in het voorjaar gedurende een periode van ongeveer drie weken trekgedrag vertonen. Omdat hij nu een snoek heeft gevangen, is dat voor hem een teken dat de trekperiode is begonnen. We gaan dadelijk op pad om elders een vergelijkbare val te verwijderen om bijvangsten van snoeken zo veel mogelijk te voorkomen. Op een andere locatie vinden we een exotische zoetwaterkreeft in een verdrinkingsval. De kreeft heeft er geen enkele moeite mee om onder water te blijven en is levendig zat. Kees gooit het rode beest terug in het water en zegt daarbij dat het strafbaar is om exotische zoetwaterkreeften uit te zetten, maar wat moet hij anders met de kreeft doen?

In mijn bijzijn hebben we geen muskusratten gevangen, maar wel twee andere diersoorten. Ik moet denken aan de lijst bijvangsten die Hans Hofstede me heeft gestuurd. In 2009 werden 2402 zoogdieren gevangen (voor ruim 90% woelratten en bruine ratten) en 892 vogels. Zoals te verwachten zijn vooral watervogels het slachtoffer, maar tot mijn verbazing wordt er ook wel eens een zanglijster of een roodborst gevangen. Kees vertelt dat door veranderingen van het waterpeil een klem wel eens boven water komt te liggen en dan kunnen ook vogels er in komen die wat komen drinken aan de oever. In 2009 werden er 354 vissen gevangen, waaronder 118 snoeken. Daarnaast werden nog 10 diersoorten gevangen, zoals zoetwaterkreeften en wolhandkrabben.

Mijn mening over muskusrattenbestrijding

Mijn vooroordeel dat muskusrattenvangers onbetrouwbare snuiters zijn verdween als sneeuw voor de zon door de vriendschappelijke, open communicatie met drie personen, die beroepsmatig betrokken zijn bij de muskusrattenbestrijding. De afgelopen jaren is er veel discussie geweest over het nut en de noodzaak van de muskusrattenbestrijding en de rattenbestrijders zijn zich ervan bewust dat goede voorlichting belangrijk is.

Muskusratten vangen is een fysiek zwaar beroep waar je niet rijk van wordt. In het veld heb ik gezien dat het niet eenvoudig is om muskusratten te vangen. Er wordt wel eens beweerd dat muskusrattenvangers er geen belang bij hebben om de muskusrat uit te roeien, maar uitroeien is volgens mij in Nederland onmogelijk. Ten eerste omdat ze ook in omliggende landen voorkomen, waar ze in veel mindere mate worden bestreden. Door migratie kunnen muskusratten Nederland weer koloniseren. Ten tweede is het praktisch gezien extreem

moelijk en tijdrovend om de allerlaatste ratten te vinden in de vele duizenden kilometers oever die Nederland rijk is, zeker als er een royale oeverbegroeiing is.

De muskusrattenproblematiek leek mij sterk overdreven, omdat ik nooit een muskusrat zie in mijn omgeving en graafschade bemerk ik evenmin. Dat blijkt echter samen te hangen met de plek waar ik woon en de ongelijkmatige verspreiding van de muskusrat over Zuid-Holland. Misschien vinden muskusratten de omgeving van Pijnacker niet aantrekkelijk om zich daar in grote aantallen te vestigen, maar daarvoor heb ik geen enkele aanwijzing. Ik kijk nu met andere ogen naar de smalle dijkjes, de hooggelegen boezemwateren en de lage polders in de omgeving. Het lijkt mij heel kwetsbaar voor graverij door muskusratten.

Het aantrekkelijke idee dat de natuur het aantal muskusratten wel zal reguleren als de muskusrattenbestrijding wordt gestaakt, is misschien toch minder goed dan ik jaren heb gedacht. Ik ben er van overtuigd dat er zonder ingrijpen van de mens een natuurlijk evenwicht in de populatie muskusratten zal ontstaan, maar ik kan me voorstellen dat de veiligheid van de laag gelegen delen van Nederland daarbij in het geding komt. Het is een lastige problematiek. Nu ik mij wat beter heb geïnformeerd vind ik het moeilijker om een mening te vormen over de muskusrattenbestrijding. Wel ben ik des te stelliger van mening dat het veel minder gemakkelijk zou moeten zijn om exotische dieren te kopen dan nu het geval is. Voorkomen is beter dan bestrijden.

Caroline Elfferich, november 2010